FOTO DE AGOSTINI PICTURE

Vroeg **keukenstuk** (ca 1560), van Pieter Aertsen (1507/8 -1575), Olieverf 110 x 213 cm, in Statens Museum For Kunst Kopenhagen.

Zotte keukens om te lachen

Kunstgeschiedenis In de 'keukenstukken' was vrolijkheid belangrijker dan morele lesjes.

Door onze redacteur
Pieter van Os

AMSTERDAM. Kunsthistorici waren het met elkaar eens: het keukentafereel, een razend populair genre in de eerste helft van de zeventiende eeuw, geeft de kijker vooral een moreel lesje. Het laat het liederlijke, zondige leven zien - met het vingertje omhoog. Niet voor niets hangen tussen de opgehangen, opengesneden ossen en vette hammen, dikwijls rondborstige, lachende meisjes rond en boertige typen met grijpgrage vingers. Foute boel!

Niet dus. Want nu is kunsthistoricus Zoran Kwak gepromoveerd aan de Universiteit van Amsterdam op het proefschrift *Proeft de kost en kauwtse met uw' oogen* (8 mei), over de betekenis van het Noord-Nederlandse keukentafereel (ca. 1590-1650). Conclusie: de stukken zijn *niet* primair moraliserend bedoeld, maar om te lachen.

Door keukenstukken in de context te plaatsen van de schriftelijke traditie uit die tijd, laat Kwak zien dat deze werken vooral amusant werden gevonden. Het is niet alleen zo dat lachende mensen aan het lachen maken, toont Kwak overtuigend aan, maar de gebruikte motieven zijn ook te vinden in carnavaleske en kluchtige tradities uit die tijd, als in tafelspelen en „refreinen in het zotte". Net als in de zogenoemde 'buitenlevenliteratuur' van de zeventiende eeuw. Ze komen zelfs voor in hofdichten - en altijd om op te lach te spelen.

Het vermakelijke zat 'm ook in het virtuoze. Met de hammen, kazen en opgesneden beesten etaleerden schilders als Pieter Aertsen, Joachim Beuckelaer en Maerten van Cleve hun virtuositeit. Telkens bleken ze nog weer meer te kunnen schilderen, waardoor de werken een grote 'krijg-nou-wat!-factor' kregen.

Dit betekent allemaal niet dat de christelijke moraal, waarop kunsthistorici in het verleden wezen, geen rol speelde. Want juist door de kracht van die moraal kon de omkering, het vrolijk genieten van boers eten, destijds voor een lach zorgen. En dat de hedendaagse kijker niet direct in de lach schiet, heeft natuurlijk iets te maken met het verdwijnen, of althans veranderen van die stevige christelijke moraal.

> Deze motieven passen in de carnavaleske tradities van de tafelspelen en de 'refreinen in het zotte'

Toch is niet alles verdwenen. In het huidige cabaret is te zien dat een hoogopgeleid publiek graag lacht om verhalen over simpele mensen die ogenschijnlijk leven zonder enige moraal. Bij het keukentafereel was dat niet anders. Tussen de etenswaren gedragen personen zich lomp en ongenuanceerd. De kopers en kijkers van deze werken stonden ver van hen af. Dat waren beschaafde burgers. Kunstenaars speelden met die spanning tussen burger en boer, want ze wisten: ook die burgers kenden het verlangen naar het leven van een ongecompliceerde zondaar.

Kwak noemt *Boerenkeuken* van Pieter Aertsen als voorbeeld. Het schilderij, uit 1565, hangt nu in het museum Mayer van den Bergh in Antwerpen. Er wordt gegeten en geschranst. We zien hoe realistisch Aertsen mosselschelpen kan schilderen; je zou ze zo van het doek willen nemen. Dit gezichtsbedrog vonden tijdgenoten van Aertsen uiterst vermakelijk. Tegelijk lachten ze om te boertigheid van het zuipend volk. Maar! Wat zien we daar? Uit de breipan is een lik genomen. Misschien wel niet door de geschilderde boeren, maar door de kijkers: *moralistisch* gezichtsbedrog!